

волюція гідності піднесла на небачену раніше висоту питання поваги та захисту гідності людини.

Теоретичним і практичним проблемам реалізації гідності людини присвячені виступи академіків НАПрН України М. Костицького, С. Максимова, Н. Оніщенко, докторів юридичних наук Л. Козловської, М. Пархоменко, О. Совгирі, кандидатів юридичних наук Н. Кушакової-Костицької, В. Розвадовського, М. Савенка. У семінарі взяли участь представники громадських організацій. Семінар завершив свою роботу прийняттям відповідних рекомендацій.

З.А. ЗАГИНЕЙ,

доктор юридичних наук;

О.О. КВАША,

доктор юридичних наук, професор

ДРУГИЙ КИЇВСЬКИЙ ПОЛІЛОГ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУДОВО-ПРАВОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

21 грудня 2018 р. Інститутом держави і права імені В.М. Корецького НАН України спільно з Національною академією прокуратури України та за підтримки Координатора проектів Організації з безпеки і співробітництва в Європі в Україні проведено щорічну міжнародну науково-практичну конференцію «Забезпечення прав і свобод людини в умовах судово-правової трансформації в Україні: II київський полілог». Робота традиційно проходила у давоському форматі. Дискусійними платформами конференції були: «Проблеми антикримінальної політики у контексті забезпечення прав і свобод людини і громадянина»; «Коруція і права людини: антикорупційна парадигма, дискурси та концепти»; «Проблеми вдосконалення судочинства у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина». Науково-практичний полілог дав змогу учасникам заходу обговорити найбільш важливі дискусійні проблеми охорони прав і свобод людини засобами кримінальної юстиції в умовах правової реформи в Україні.

З вітальним словом до учасників конференції звернулись директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України Ю.С. Шемшученко та ректор Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор М.В. Лошицький.

Національними експертами **першої дискусійної платформи «Проблеми антикримінальної політики у контексті забезпечення прав і свобод людини і громадянина»** виступили: **Віталій Гацелюк**, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, **Галина Борейко**, заступник прокурора Львівської області,

старший радник юстиції, кандидат юридичних наук, **Віталій Купрій**, народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, **Микола Мазур**, суддя Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент, **Труба Роман**, директор Державного бюро розслідувань.

У своєму виступі **Галина Борейко** спинилася на основних змінах у повноваженнях прокурора, які відбулися згідно з Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р., та зазначила, що одним із основних недоліків стало позбавлення прокурора повноважень щодо представництва громадянина у суді. У результаті цього, а також урахуваючи неформованість в Україні інших органів, які можуть представляти інтереси громадянина у суді, багато прав та свобод людини залишається на сьогодні незахищеними.

Віталій Купрій зосередив увагу на діяльності Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, охарактеризував основні новели у законодавстві, зокрема ті, що стосуються впровадження кримінальних проступків, визначив основні недоліки діяльності правоохоронних органів у частині відкриття кримінальних проваджень щодо високопосадовців.

Микола Мазур відзначив великий обсяг розглянутих кримінальних справ ВС, зупинився на позитивному досвіді взаємодії між суддями ВС, які мали попередній досвід суддівської, наукової або адвокатської роботи. Відзначив важливість дотримання прав і свобод людини та громадянина під час розгляду кримінальних справ Касаційним кримінальним судом у складі ВС, особливо в контексті дотримання стандартів, визначених у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зосередив увагу на ролі ВС у формуванні єдиної судової практики з проблемних питань застосування норм матеріального і процесуального права.

Роман Труба спинився на основних проблемах, з якими зіткнулося Державне бюро розслідувань з початку свого «запуску» (27 листопада 2018 р.). Зокрема, це стосується надмірно великої кількості кримінальних проваджень, що вже передані чи будуть передані за підслідністю з інших державних органів порівняно з кількістю призначених слідчих у ДБР. Спинився на основних принципах роботи слідчих Державного бюро розслідувань, які полягають у притягненні винуватих до відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси. Ураховуючи те, що у підслідності ДБР – правоохоронці, і значна кількість звернень до ЄСПЛ пов'язана саме з їхньою діяльністю, ДБР приділить увагу розслідуванню злочинів, пов'язаних з катуванням, порушенням прав людини під час діяльності правоохоронних органів. Доповідач наголосив на необхідності створення навчальних закладів та науково-дослідних установ у складі ДБР, як це передбачено у Законі України «Про Державне бюро розслідувань», та вивчення слідчими ДБР з-поміж іншого практики ЄСПЛ.

Неофіційними експертами на першій дискусійній платформі виступили **Олена Харитонова**, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент та **Михайло Корнієнко**, генерал-полковник міліції, доктор юридичних наук, професор. **Олена Харитонова** спинилася на важливості дотримання гендерного підходу в антикорупційній політиці України, наголосила на необхідно-

сті узгодження кримінального законодавства України в частині відповідальності за статеві злочини. *Михайло Корнієнко* підкреслив необхідність врахування результатів кримінологічних досліджень у діяльності правоохоронних органів, а також, враховуючи світовий досвід, доцільність відновлення спеціалізованих органів по боротьбі з організованою злочинністю.

Віталій Гацелюк, підсумовуючи першу панельну дискусію, охарактеризував поточний етап правової реформи, її ключові компоненти, а також виклав бачення оптимізації наступних кроків у зазначеному напрямі. Початок реалізації інституту конституційної скарги у 2018 р. яскраво засвідчив, що, окрім власне необхідності забезпечення якості та чіткості правового регулювання, загрозою розвитку відповідного правового порядку є недостатня обізнаність у цій сфері громадян, а також представників юридичної професії. Про це, зокрема, свідчить той факт, що переважна більшість конституційних скарг залишаються без розгляду. Причиною цього є не лише неправильне їх оформлення, а й змістові проблеми, передусім відсутність належної аргументації або подання скарг із некоректним предметом. Щодо інституційного аспекта поточного етапу судово-правової трансформації, то, на думку В. Гацелюка, особливої уваги наукової спільноти, серед іншого, потребують такі інституції, як Державне бюро розслідувань та Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. Остання, наприклад, маючи значне навантаження, що впливає з функції добору в органи прокуратури та розгляду питань щодо притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності, не отримала від законодавця належного набору інструментів забезпечення незалежності та об'єктивності. Державне бюро розслідувань, у свою чергу, отримавши значні повноваження та компетенцію, гостро потребує підтримки в налагодженні внутрішніх процедур та напрацюванні практики застосування відповідних норм законодавства.

Друга дискусійна платформа була присвячена проблемі *корупції і права людини*. Її модератором була *Зоя Загиней*, начальник відділу кримінально-правових дисциплін Інституту спеціальної підготовки НАП України, доктор юридичних наук, доцент. Національними експертами другої дискусійної платформи були: *Павло Берзін*, професор кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор; *Олександр Дудоров*, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем попередження, припинення та розслідування злочинів територіальними органами Національної поліції України Луганського державного університету ім. Е.О. Дідоренка, доктор юридичних наук, професор; *Геннадій Зеленов*, начальник відділу єдності правових позицій правового управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду, кандидат юридичних наук; *Андрій Білецький*, адміністративний директор міждисциплінарного науково-освітнього центру протидії корупції в Україні Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі – Центр), кандидат юридичних наук.

Зоя Загиней підкреслила основні напрями антикорупційної політики держави, відзначила важливість антикорупційної освіти прокурорів у НАП України, яка здійснюється у межах спеціальної підготовки кандидатів на посаду прокурора та підвищення кваліфікації прокурорів.

Павло Берзін висвітлив проблему конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Спинився на проблемі невизначеності Закону України «Про запобігання корупції» у частині закріплення дефініцій понять «потенційний конфлікт інтересів», «реальний конфлікт інтересів», «приватний інтерес», оскільки, зокрема, під поняття «приватний інтерес» підпадають будь-які відносини особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Зосередив увагу на розмежуванні конфлікту інтересів, передбаченого у Законі України «Про запобігання корупції», та процесуального конфлікту інтересів у діяльності прокурора.

Геннадій Зеленов зосередив увагу на такій засаді сучасної антикорупційної парадигми в Україні, як притягнення винуватих до кримінальної відповідальності. На думку експерта, ця засада знає негативного впливу. Це стосується спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів, який необґрунтовано переміщено у ч. 5 ст. 354 Кримінального кодексу України (далі – КК України) та викладено незрозуміло й заплутано; переліку корупційних злочинів у примітці ст. 45 КК України, який включає ті злочини, які не є корупційними. Негативно впливає на притягнення осіб, винуватих у вчиненні корупційних злочинів, до кримінальної відповідальності, й обмеження судової дискреції. Йдеться про проблемні аспекти застосування до корупціонерів ст. 75 КК України. Наголошено на саботуванні законотворчого процесу, що стосується, зокрема, «матеріалізації» наслідків у вигляді істотної шкоди та тяжких наслідків.

Олександр Дудоров спинився на проблемі кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Зокрема, йдеться про невизначеність диспозиції ст. 368-2 КК України (у частині вказівки на зв'язок набуття активів із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, використання звороту «активи, законність підстав набуття яких у власність не підтверджується доказами» тощо). Експерт висловив думку, що ситуація зі ст. 368-2 КК України є патовою і, вочевидь, залишатиметься такою навіть за умови, що Конституційний Суд України не визнає цю заборону неконституційною. виправити ситуацію може нульове декларування статків усіх громадян (або інший подібний захід на зразок податкової амністії). Наголошено також на важливості єдності судової практики, прогнозованості судових рішень, необхідних задля забезпечення правової визначеності як однієї зі складових верховенства права. Доповідачем підкреслено позитивний вплив на судову практику постанов Великої палати Верховного Суду. Однак на сьогодні існує низка конкретних кримінально-правових проблем, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням статей КК України про відповідальність за корупційні злочини, які задля забезпечення єдності судової практики заслуговують на те, щоб стати предметом розгляду об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду або Великої Палати Верховного Суду: кримінально-правова оцінка посередництва в наданні-одержанні неправомірної вигоди та одержання неправомірної вигоди-подяки; кримінально-правова оцінка одержання неправомірної вигоди викладачами, лікарями та іншими подібними професіоналами; можливість ігнорувати позицію законодавця в частині специфічних негативних наслідків корупційних злочинів, якщо делікт (усупереч букві закону – її уособлює примітка ст. 45 КК Укра-

їни) явно не є корупційним; зміст істотної шкоди і тяжких наслідків; яка особа має нести кримінальну відповідальність за «пасивне» зловживання впливом?; кваліфікація одержання службовою особою неправомірної вигоди за дію (бездіяльність), яку ця особа в силу свого службового становища (навіть у широкому розумінні цього поняття) об'єктивно не спроможна вчинити, хоча ця дія (бездіяльність) бажана для того, хто надає неправомірну вигоду (або для третьої особи) і вважає, що ця службова особа здатна вчинити таку дію (бездіяльність).

Андрій Білецький презентував Центр, який здійснює освітню, наукову діяльність і об'єднує науково-педагогічних та наукових працівників, докторантів, аспірантів, студентів та практиків у сфері запобігання і протидії корупції. Метою діяльності Центру є проведення міждисциплінарних наукових досліджень, навчання у сфері запобігання та протидії корупції, запровадження короткострокових і довгострокових міждисциплінарних практично орієнтованих програм підготовки фахівців для ефективного управління та розбудови держави в Україні. Центр сприяє поєднанню наукової та освітньої роботи, впровадженню результатів наукових досліджень у навчальний процес та практичну діяльність у сфері запобігання і протидії корупції. Основними напрямками діяльності Центру є такі: постановка та реалізація дослідницьких наукових проектів та програм з проблематики запобігання і протидії корупції в Україні; розробка спеціальних навчальних програм, методичних рекомендацій, сприяння впровадженню їх у навчальний процес; підготовка та публікація наукових праць, практичних рекомендацій, моніторингових досліджень, перекладів праць зарубіжних авторів з досліджуваної проблематики; організація та участь у проведенні наукових семінарів, круглих столів, симпозіумів та конференцій у сфері запобігання і протидії корупції; створення мультимедійних та презентаційних матеріалів з досліджуваної проблематики із застосуванням інноваційних методик; організація співпраці з закордонними та міжнародними профільними інституціями, реалізація спільних проектів, досліджень, конференцій і публікацій; налагодження та підтримка партнерських взаємовигідних стосунків з інститутами влади, громадянським суспільством, медіа та академічною спільнотою; заохочення до участі молодих дослідників шляхом надання стипендій для проведення досліджень; проведення просвітницьких заходів. Експерт спинився на основних положеннях проекту Закону України «Про викривачів корупції», що був розроблений фахівцями Центру.

Зоя Загиней, підсумовуючи другу панельну дискусію, зазначила, що проблема запобігання та протидії корупції є вкрай важливою та водночас складною, що зумовлено, зокрема, невизначеністю окремих понять, що вживаються в антикорупційному законодавстві України, неврегульованістю окремих питань у Законі України «Про запобігання корупції». Науковець звернула увагу на те, що у закладах вищої освіти доцільно впроваджувати у навчальний процес спеціальні дисципліни, які стосуються запобігання та протидії корупції.

Третя дискусійна платформа «Проблеми вдосконалення судочинства у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина». відбулася за участю модератора *Расіма Бабанли*, керівника департаменту аналітичної та правової роботи ВС, кандидата юридичних наук, а також експертів: *Олександра Житного*, завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін юридич-

ного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, доктора юридичних наук, професора; **Наталії Ярмиш**, старшого викладача відділу кримінально-правових дисциплін Інституту спеціальної підготовки НАП України, доктора юридичних наук, професора; **Оксани Кваші**, провідного наукового співробітника відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктора юридичних наук, професора.

Олександр Житний зазначив, що основною проблемою, яка була запропонована для обговорення, стала оцінка досконалості, ефективності й достатності наявних у вітчизняному законодавстві про кримінальну відповідальність засобів, які забезпечують реалізацію гарантованого Конституцією України, регіональними й універсальними міжнародно-правовими актами права особи захищатись будь-яким правомірним способом від підозр і обвинувачень. У рамках зазначеної проблематики доповідачем було виділено три блоки питань: 1) удосконалення й застосування спеціальної норми про кримінальну відповідальність за порушення права на захист (ст. 374 КК України); 2) перспективи криміналізації грубих порушень своїх обов'язків особами, які надають правові послуги та які відповідають за організацію надання правової допомоги (адвокатами, представниками Центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги); 3) кримінально-правові аспекти оцінки дій (бездіяльності) особи, вчинених з метою самозахисту. Найбільше коло питань наразі існує щодо першого із відзначених аспектів проблеми. Так, О. Житний звернув увагу, що заборонна норма ст. 374 КК України тривалий час є, по суті, «мертвою», про що свідчать багаторічні статистичні дані. Одна з головних причин цього полягає у тому, що ознаки об'єктивної сторони злочинного порушення права на захист, викладені в її диспозиції без урахування значних змін, які відбулися в регламентації забезпечення права на захист новим (чинним з 2012 р.) кримінальним процесуальним законодавством. Охорону права на захист ускладнює й використання в ст. 374 КК України оціночної ознаки «грубе». Крім того, було звернено увагу, що за процесуальним законодавством право на захист надається не лише підозрюваним та обвинуваченим (у т. ч. підсудним), а й іншим особам, які в ст. 374 КК не вказані.

Оксана Кваша наголосила, що захист прав людини є однією з домінант сучасного прогресу, а право на справедливий суд – одним з фундаментальних прав у системі глобальних демократичних цінностей світового співтовариства. Не дарма на сучасному етапі правової реформи в Україні увага наукової спільноти та судової практики зосереджена на проблемі функціонування судової влади, умов і порядку вирішення справедливим судом завдань захисту прав і свобод людини. Сьогодні рівень судового захисту прав людини в Україні не відповідає європейським та міжнародним стандартам. Серед засобів захисту прав і свобод людини і громадянина, підкреслила доповідач, провідна роль належить саме правосуддю, яке має на меті відновлення справедливості. Відомою є формула, застосована в главі 40 англійської Великої Хартії (Magna Carta) тексту 1215 р.: «Ми не продаватимемо жодній людині, ми не відмовимо жодній людині чи не відстрочимо для жодної людини – ні правосуддя, ні відновлення права (справедливості)». Таким чином, фундаментальним завданням держави на етапі кардинальної судово-правової реформи має стати забезпечення права

людини на справедливий суд, іншими словами – на правосуддя, яке відновлює справедливість. Відповідно метою діяльності органів кримінальної юстиції має бути відновлення *справедливості* шляхом призначення адекватного заходу кримінально-правового впливу (покарання чи заходів кримінально-правового характеру) за вчинене кримінальне правопорушення.

Наталія Ярмиш відзначила, що судочинство у сфері протидії корупційним злочинам засобами кримінальної юстиції має істотні недоліки, що зумовлені, зокрема недоліками КК України у частині встановлення відповідальності за вчинення цих злочинів.

Расім Бабанли, підбиваючи підсумки, зазначив, що на час проведення конференції минув рівно рік з набрання чинності новими процесуальними кодексами, а також з початку функціонування Верховного Суду. Зазначені кодекси значною мірою змінили підходи до процедурної регламентації порядку розгляду справ у судах, забезпечили появу нових ефективних процесуальних інститутів. Водночас слід зважати, що закон є лише інструментом, правильність використання якого має бути забезпечена часом. Те саме стосується і ефективності відповідних процесуальних змін. Саме тому на сьогодні перед науковою спільнотою постає завдання здійснення ретельного аналізу новел процесуального законодавства, а також їх співвіднесення із ідеями, які були покладені в основу запровадження таких змін.

У конференції також узяли участь представники державних органів, навчальних закладів, наукових установ, громадських організацій. Зокрема, ВС, прокуратури Автономної Республіки Крим, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, Львівського державного університету внутрішніх справ, Національної академії внутрішніх справ, Українського католицького університету, Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Донецького національного університету ім. Василя Стефаника, Бердянського державного педагогічного університету, Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського.

У процесі дискусії учасники проаналізували сучасний стан і проблеми антикримінальної політики держави у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вдосконалення діяльності кримінальної юстиції, а також роль суду в забезпеченні дотримання прав людини в Україні.

**ЗАСІДАННЯ КРУГЛОГО СТОЛУ, ПРОВЕДЕНОГО
ВІДДІЛОМ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
імені В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ**

02 листопада 2018 року в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України було проведено Круглий стіл на тему: «Концептуальні засади